

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ТА СЕКТОРАЛЬНИХ САНКЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

APPLICATION OF PERSONAL AND SECTORAL SANCTIONS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Баїк О.І., д.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Баїк М.Р., студентка I курсу магістратури

Інститут архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано теоретичне та законодавче визначення поняття «санкція». Зауважено про те, що в Україні вживаються заходи щодо оновлення санкційного законодавства, зокрема у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про національні та міжнародні санкції» № 4454 від 03.12.2020 р. Однак термінологія цього проєкту вимагає доопрацювання.

Констатовано, що відповідно до чинного Закону України «Про санкції» виокремлюють санкції персональні та секторальні.

Охарактеризовано особливості застосування санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції». Зауважено, що цій санкції властивий винятковий характер, адже вона може бути застосована лише в період дії правового режиму воєнного стану. Водночас санкції можуть застосовуватись з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про санкції»).

Зазначено про те, що сьогодні найбільш підсанкційною країною світу є РФ, щодо якої Радою ЄС ухвалено вже восьмий пакет санкцій. Проаналізовано індивідуальні та секторальні санкції, які входять до цього пакету.

Підкреслено, що експертною організацією StateWatch створено аналітичний проєкт Trap Aggressor для того, щоб зробити санкції проти РФ ефективнішими. Щодо цього на основі результатів проєкту розроблено певні рекомендації. Крім того, в Україні започатковано роботу сайту «Війна та санкції», на якому опубліковані санкційні списки осіб, що причетні до розв'язання, підтримки та сприяння військової агресії РФ проти України.

Зроблено висновки про те, що сьогодні Україною зроблено помітні кроки у вдосконаленні норм санкційного законодавства, зокрема щодо застосування персональних та секторальних санкцій в умовах воєнного стану. На світовому рівні застосування цих видів санкцій до країни-агресора РФ також є доволі суттєвим.

Ключові слова: воєнний стан, застосування санкцій, персональні санкції, санкційне законодавство, секторальні санкції.

The article analyzes the theoretical and legislative definition of the concept of «sanction». It was noted that measures are being taken in Ukraine to update the sanctions legislation, in particular, the draft Law of Ukraine «On National and International Sanctions» № 4454 dated 03.12.2020 has been registered in the Verkhovna Rada of Ukraine. However, the terminology of this draft requires revision.

It was established that in accordance with the current Law of Ukraine «On Sanctions», personal and sectoral sanctions are distinguished.

It has been determined about the specifics of the application of the sanction provided for in clause 1-1 of part 1 of Article 4 of the Law of Ukraine «On Sanctions». It is noted that this sanction has an exceptional character, because it can be applied only during the period of the legal regime of martial law. At the same time, sanctions may be applied by Ukraine in relation to a foreign state, a foreign legal entity, a legal entity that is under the control of a foreign legal entity or a non-resident natural person, foreigners, stateless persons, entities that carry out terrorist activities (Part 2 of Article 1 of the Law of Ukraine «On Sanctions»).

It is noted that today the most sanctioned country in the world is the RF, against which the Council of the EU has already adopted the eighth package of sanctions. The individual and sectoral sanctions included in this package have been analyzed.

It was emphasized that the StateWatch expert organization created the Trap Aggressor analytical project in order to make sanctions against the RF more effective. In this regard, certain recommendations have been developed based on the results of the project. In addition, the website «War and Sanctions» has been launched in Ukraine, which publishes sanctions lists of persons involved in the resolution, support and facilitation of the military aggression of the RF against Ukraine.

It was concluded that today Ukraine has taken significant steps in improving the norms of sanctions legislation, in particular regarding the application of personal and sectoral sanctions under martial law. At the global level, the application of these types of sanctions against the aggressor country of the RF is also quite significant.

Key words: martial law, application of sanctions, personal sanctions, sanctions legislation, sectoral sanctions.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення не втрачають актуальності до обговорення питання щодо застосування санкцій проти РФ загалом, так і до окремих її громадян, а також осіб, які підтримують ворога. Зокрема, застосування персональних та секторальних санкцій дає змогу не лише ослабити російського окупанта, а й пришвидшити завершення війни перемогою України. Водночас досвід, набутий нашою країною за останній час, спонукає не лише до оновлення положень санкційного законодавства, а й до його чіткого застосування до порушників, які становлять (несуть) загрозу національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України.

Метою статті є здійснення правового аналізу застосування персональних та секторальних санкцій в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. В «Універсальному словнику української мови» визначено, що санкція (від лат. *sanctio* – непорушна постанова) є складовою частиною правової норми, статті, закону, договору, що конкретизує правові наслідки їхнього порушення [1, с. 677]. Саме санкція, як складова частина норми, у разі її невиконання, визначає заходи щодо відновлення порушеного права та покарання правопорушника [2, с. 312]. Санкція вказує на наслідки, які виникають у результаті дотримання чи порушення диспозиції норми права [3, с. 353].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про санкції» термін «санкції» можна визначити як спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які можуть застосовуватися з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності

України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про санкції») [4].

Наразі в Україні вживаються заходи щодо оновлення санкційного законодавства з метою впровадження найкращих міжнародних практик. Зазначені заходи сприятимуть синхронізації санкційних обмежень, які застосовуються в Україні, та аналогічних заходів, що застосовуються країнами-партнерами [5].

Про спроби оновлення санкційного законодавства свідчить той факт, що у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про національні та міжнародні санкції» № 4454 від 03.12.2020 р. [6]. Однак, як зауважено у Висновку Головного науково-експертного управління на цей проект Закону, «термінологія цього проекту вимагає доопрацювання. Зокрема, у назві проекту йдеться про національні та міжнародні санкції. Проте у ст. 1 проекту надається визначення, крім вказаних санкцій, ще і персональних та секторальних санкцій без уточнення їх зв'язку з національними та міжнародними санкціями. Крім цього, не визначено співвідношення вказаних понять з видами санкцій, передбачених у ст. 4 проекту». Також у Висновку вказано, що «поняття «персональні санкції» та «секторальні санкції» (відповідно до п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 1 проекту) визначаються як «санкції», а «міжнародні санкції» та «національні санкції» (відповідно до п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 1 проекту) – як «обмеження». При цьому, згідно зі змістом терміну «персональні санкції», останні застосовуються лише щодо «окремих іноземних юридичних осіб, юридичних осіб, які знаходяться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства». До того ж, у подальшому в проекті цей термін не використовується» [7].

Відповідно до чинного Закону України «Про санкції» виокремлюють санкції персональні та секторальні. Отже, персональними є санкції щодо окремих іноземних юридичних осіб, юридичних осіб, які знаходяться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 3 ст. 5 Закону України «Про санкції»). Своєю чергою, секторальними є санкції щодо іноземної держави або невизначеного кола осіб певного виду діяльності (ч. 2 ст. 5 Закону України «Про санкції») [4].

Підстави та принципи застосування санкцій визначено статтею 3, а види санкцій – статтею 4 Закону України «Про санкції». Водночас санкції згідно з цим Законом не є заходами захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про санкції») [4].

Зокрема, в умовах воєнного стану винятковий характер має санкція, передбачена п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», а саме: «стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тожорні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Ця санкція може бути застосована лише щодо фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами, у тому числі до резидентів» (ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції») [4].

Також санкція, передбачена п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», може бути застосована лише щодо осіб, на яких накладено санкцію у виді блокування активів за рішеннями Ради національної безпеки і оборони України, прийнятими після набрання чинності Законом

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про санкції») [4; 8]. Ця санкція може бути застосована лише в період дії правового режиму воєнного стану та за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу вже накладено санкцію у виді блокування активів (ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції») [4]. У разі стягнення майна (активів), що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, в дохід держави як санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», відшкодування його вартості не здійснюється (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [9].

Серед підстав застосування цієї санкції зазначено про суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, але не виключно, шляхом інформаційного сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, зокрема шляхом організації, фінансування та безпосереднього здійснення публічних дій (тобто дій, адресованих невизначеному колу осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації), спрямованих на: 1) спонукання до збройної агресії проти України, геноциду Українського народу, дискримінації за ознакою громадянства України, вчинення діянь, які відповідно до норм міжнародного права та/або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів або злочинів проти людяності; 2) виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, окупації території України, вчинення діянь, які відповідно до норм міжнародного права та/або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів, геноциду або злочинів проти людяності; 3) глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, представників збройних формувань держави-агресора, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих державою-агресором, а також представників окупаційної адміністрації держави-агресора та представників підконтрольних державі-агресору самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України; 4) підтримання політики держави-агресора щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію та самовизначення, викривлення уявлення про самобутність Українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення фальшивих ідеологем, в основі яких лежить завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з «нацизмом» чи іншими людиноненависницькими ідеологіями; 5) розпалювання ненависті до Українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності (ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції») [4].

Санкції можуть застосовуватись з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про санкції») [4].

Варто зауважити, що перші санкції у відповідь на дії РФ в окупованому Криму застосували США та Європейський Союз 17 березня 2014 року. Спочатку це були персональні санкції проти громадян РФ – державних діячів, посадових осіб, військових та депутатів, а також кількох громадян України, які були причетні до порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Після того санкційний перелік неодноразово розширювався, до персональних санкцій було додано секторальні [10; 11].

Сьогодні РФ є найбільш підсанкційною країною світу. 6 жовтня 2022 року Радою ЄС ухвалено восьмий пакет санкцій ЄС проти РФ, до якого включено такі обмежувальні заходи:

1) індивідуальні санкції щодо 35-ти фізичних та юридичних осіб (з акцентом на воєнних злочинах). До списків потрапили представники незаконної «влади», сформованої окупаційними військами, особи, причетні до проведення незаконних референдумів, командний склад та керівництво МО РФ, відомі російські співаки, ідеологи «русского мира», а також окремі фінансові інституції та компанії ВПК (завод ім. Дегтярьова, «Факел», «Іркут» та ін.);

2) секторальні санкції щодо: обмеження цін на нафту (oil price cap) – встановлення граничної ціни на сиру нафту і нафтопродукти як додаткове обмеження для транспортування нафти морським транспортом; розширення заборон на імпорт з РФ окремих категорій товарів (очікуваний ефект для російської економіки 7 млрд євро), у тому числі ВПК; заборона на імпорт з РФ напівфабрикатів та іншої сталеливарної продукції. Водночас, ця норма застосовуватиметься щонайменше з 30 вересня 2023 року (для окремих видів товарів з 1 квітня 2024 року та з 1 жовтня 2024 року); посилення ембарго на торгівлю зброєю – введено розширену заборону прямого або непрямого імпорту, купівлі, транспортування російської зброї, зокрема через європейські країни або під прапором країн ЄС (включаючи зброю та боєприпаси, військові транспортні засоби та обладнання, воєнізоване обладнання та запасні частини). Також заборонено продаж, постачання, передачу або експорт цивільної вогнепальної зброї, її частин і основних компонентів, а також боєприпасів будь-якої фізичній або юридичній особі в РФ (незважаючи на країну походження зброї); заборона на займання посад у наглядних радах російських державних компаній для європейських громадян; розширення поля дії санкцій на інші окуповані території (окрім Криму та Донбасу) положення рішення Ради ЄС 266/2022 будуть застосовуватися до всіх тимчасово окупованих територій України; розширення заборони стосовно криптовалют – скасування граничної суми для гаманців криптовалютних активів, рахунків або депозитарних послуг громадянам росії і резидентам, що заборонить надання таких послуг незалежно від загальної вартості таких криптоактивів; запровадження обмежувальних заходів для осіб, які беруть участь в обході РФ санкцій ЄС відповідно до певних критеріїв; відкриття визнання Євросоюзом Російського морського реєстру судноплавства (додано до переліку суб'єктів державної власності, щодо яких поширюється заборона на здійснення операцій). Запроваджено заборону доступу до портів і шлюзування на території ЄС для суден, які мають сертифікат Російського морського реєстру судноплавства; розширення заборони на надання певних послуг РФ – заборона надання архітектурних та інженерних послуг, а також консультативних послуг з ІТ та юридичних консультацій [12].

Нещодавно експертною організацією StateWatch створено аналітичний проект Тrap Aggressor для того, щоб зробити санкції проти РФ ефективнішими. На основі проведеного дослідження Тrap Aggressor розроблено певні рекомендації. Як зауважує аналітикиня Тrap Aggressor А. Химичук, на рівні України необхідно вдосконалити

санкційне законодавство, створити спеціальний орган для координації санкційної політики, моніторити економічні, політичні та правові наслідки застосування, зміни чи скасування санкцій. Слушними також є рекомендації про те, що на міжнародному рівні потрібно: просувати запровадження повного ембарго на економічні та фінансові ділові зв'язки з РФ, перш за все ембарго на сиру нафту, нафтопродукти, газ та вугілля; просувати введення заборони російському бізнесу використовувати транспортну інфраструктуру і морські порти країн ЄС, США, Великої Британії та інших країн, які запровадили санкції проти РФ; просувати накладення санкцій на постачання товарів подвійного призначення; просувати формат міжнародної співпраці щодо моніторингу та координації санкцій проти країн-агресорів; підтримати пропозиції Європейської комісії щодо визнання порушення санкційного режиму злочином на рівні ЄС [13].

Крім того, в Україні започатковано роботу сайту «Війна та санкції» (за посиланням: <https://sanctions.nazk.gov.ua/>), на якому опубліковані санкційні списки осіб, що причетні до розв'язання, підтримки та сприяння військовій агресії РФ проти України. Цей портал містить детальні профілі осіб та їхні зв'язки, а також візуалізацію санкцій, що вже застосовуються в різних юрисдикціях тощо. Інформація на порталі постійно оновлюється та доступна також англійською мовою. До того ж, цей портал надає можливість кількісно відстежувати прогрес у застосовуванні санкцій країнами ЄС, Великою Британією, США, Канадою, Швейцарією, Австралією, Японією та Новою Зеландією [12].

Однак ще до повномасштабного вторгнення РФ до України наголошувалось на необхідності внесення змін до національного законодавства щодо застосування санкцій, оскільки чимало громадян на той час були помилково включені до санкційних списків. Також було зауважено про відсутність механізму оскарження дій органів влади щодо цього [14].

Сьогодні особливості провадження у справах про застосування санкцій, зокрема санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», визначено статтею 283-1 КАС України. Водночас справи про застосування цієї санкції підсудні Вищому антикорупційному суду (ч. 3 ст. 20 КАС України) [15].

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи, зазначимо, що сьогодні Україною зроблено помітні кроки у вдосконаленні норм санкційного законодавства, зокрема щодо застосування персональних та секторальних санкцій в умовах воєнного стану. На світовому рівні застосування цих видів санкцій до країни-агресора РФ також є доволі суттєвим. Однак, як слушно наголосив Д. Кулеба, «персональні санкції мають значення, вони ускладнюють життя деяких людей, але вони не зупиняють війни. Історія доводить, що лише болючі економічні санкції змінюють ситуацію» [16]. Отже, введення нових потужних санкцій проти найчутливіших секторів російської економіки як Україною, так і країнами світової спільноти, потрібно продовжувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави і права : підручник. 3-тє вид., стереотипне. Львів : «Новий Світ – 2000», 2013. 584 с.
3. Сухонос В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.
4. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.
5. Санкції. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring/sanctions>.
6. Проект Закону про національні та міжнародні санкції № 4454 від 03.12.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70579.
7. Висновок Головного науково-експертного управління від 23.12.2020 р. на проект Закону України «Про національні та міжнародні санкції» № 4454 від 03.12.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70579.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text>.

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
10. Гринько О. ЄС поширить режим «кримських санкцій» на всі окуповані території України. *ZAXID.NET*. 2022. 28 вересня. URL: https://zaxid.net/yes_poshirit_rezhim_krimskih_sanktsiy_na_vsi_timchasovo_okupovani_teritoriyi_ukrayini_n1550375.
11. Санкції ЄС і США. *Кримська платформа*. URL: <https://crimea-platform.org/news/sankciyi-yes-i-ssha>.
12. Санкції проти РФ. *Портал Міністерства закордонних справ України*. 2022. 14 жовтня. URL: <https://mfa.gov.ua/sankciyi-proti-rf>.
13. Химичук А. Тридцять один спосіб. Як Кремль обходив санкції. *Економічна правда*. 2022. 01 липня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/1/688735/>.
14. Законодавство щодо санкцій в Україні потребує змін – правозахисники. *Укрінформ*. 2020. 26 травня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3033574-zakonodavstvo-sodo-sankcij-v-ukraini-potrebue-zmin-pravozahisniki.html>.
15. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
16. Солонина Є. «Санкції, але не тільки»: що може зупинити Росію. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sanktsii-ale-ne-tilky-shcho-mozhe-zupynyty-rosiiu/31214014.html>.